

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.771

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.3.14>

Катерина Вікторівна Горбунова,

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра кримінального процесу та організації
досудового слідства (викладач),
кафедра кримінального права та кримінології (аспірант);*

<https://orcid.org/0000-0002-1120-2682>,
e-mail: ilyxagorbunov9@gmail.com

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ НЕЗАКОННОГО ПОЛЮВАННЯ
ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ**

Розглянуто об'єктивні ознаки складу незаконного полювання (ст. 248 Кримінального кодексу України). Визначено зміст порушення правил полювання, сформувано уявлення про форми такого порушення: заподіяння істотної шкоди як наслідок незаконного полювання в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, полювання на звірів, птахів чи інших видів тваринного світу, що занесені до Червоної книги України. Визначено, що дослідження кримінально-правових ознак складу кримінального правопорушення незаконного полювання дозволяє зробити висновок, що поряд із загальними для всіх форм учинення кримінального правопорушення ознаками об'єктивної сторони (діяння у формі порушення правил полювання) окрема увага повинна приділятися таким факультативним її ознакам, як місце та час учинення правопорушення, спосіб, знаряддя та засоби його вчинення.

Ключові слова: незаконне полювання, кримінологічна характеристика, ознаки кримінального правопорушення, кримінальне правопорушення, істотна шкода.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Як відомо, полювання – це вид людської діяльності, який виникає і розвивається разом із людиною. Вистежування та добування диких тварин були одними з перших способів добування їжі та одягу, а в подальшому трансформувалися в масовий захід або вид змагання. Разом із тим безконтрольне знищення диких звірів з порушенням правил полювання, зменшення поголів'я травоядних тварин, птахів поступово призводить до втрати окремих видів тварин, зміни екологічного стану планети. Суспільна небезпека незаконного полювання

полягає в тому, що неконтрольований і самовільний видобуток диких тварин призводить до зниження їх чисельності у природному середовищі, сповільнює процеси відновлення, порушує бааланс видів в екологічній системі. Зазначене потребує здійснення системної діяльності, спрямованої на попередження та протидію цим злочинним практикам, що неможливо без визначення й аналізу кримінологічно значущих або навіть криміноутворюючих ознак посягання. Так, саме собою порушення правил полювання за відсутності цих ознак є нічим іншим, як адміністративним правопорушенням, і лише заподіяння істотної шкоди, здійснення цього діяння в певній місцевості чи полювання на тварин, що занесені до Червоної книги, вказують на підвищення суспільної небезпеки правопорушення аж до необхідності застосування такого заходу реагування, як кримінальна відповідальність. Зазначене вказує на доцільність проведення додаткових досліджень цієї проблематики з урахуванням трансформації чинного законодавства.

Стан дослідження проблеми

Відповідну проблематику досліджували такі вчені, як В. І. Андрейцев, П. А. Воробей, С. А. Голуб, В. Г. Гончаренко, М. В. Господарець, В. К. Гришук, С. А. Данилюк, М. Й. Коржанський, Т. В. Корнякова, О. М. Костенко, І. П. Лановенко, Ю. І. Ляпунов, В. К. Матвійчук, П. Т. Некіпелов, В. Д. Пакутін, П. Ф. Повеліцина, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, С. В. Трофімов, В. А. Широков, С. С. Яценко та ін. Роботи зазначених науковців здебільшого ґрунтувалися на застарілому законодавстві, що зараз зазнало істотних змін або втратило чинність, та не мали характеру авторських монографічних досліджень, висвітлювали лише окремі аспекти феномена незаконного полювання або мали дотичний характер.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є виявлення та формальне визначення особливостей криміноутворюючих ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення незаконного полювання, оскільки їх дослідження, по-перше, дає можливість здійснити детальну кримінологічну характеристику цього виду кримінальних правопорушень, по-друге, більш глибоко проаналізувати їх детермінаційний комплекс. Досягненню поставленої мети сприяє вирішення таких *завдань*: виявити й охарактеризувати нормативно визначені форми об'єктивної сторони незаконного полювання; узагальнити і проаналізувати обов'язкові та факультативні ознаки об'єктивної сторони складу цього кримінального правопорушення; охарактеризувати кваліфіковані види незаконного полювання.

Наукова новизна дослідження

Новизною є виявлення та формальне визначення особливостей криміноутворюючих ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення незаконного полювання.

Виклад основного матеріалу

Кримінологічна характеристика – уніфікований опис сукупності даних (достатньої інформації) про певний вид або групу злочинів, що використовується для організації та здійснення запобігання їм [1, с. 771]. Основним призначенням кримінологічної характеристики злочинності загалом та її видів зокрема є виокремлення саме тих параметрів, що найяскравіше розкривають її сутність [2, с. 26]. Відповідно перелік показників кримінологічної характеристики також є специфічним для кожного з видів злочинів. Не вдаючись до аналізу наукової дискусії стосовно змісту та обсягу одного з базових понять у кримінології, зазначимо, що одним з обов'язкових елементів такої характеристики є структура злочинності. Структура злочинності, як правило, будується відповідно до соціально-демографічних, кримінально-правових і кримінологічних ознак (критеріїв), а кримінально-правові ознаки охоплюють розподіл злочинів за об'єктом посягання, статтями і частинами статей КК України, ступенем тяжкості злочинів, формою вини, суб'єктом учинення, способом і знаряддям злочинних посягань, місцем учинення, повторністю притягнення до кримінальної відповідальності, видом і розміром призначеного покарання [3, с. 71].

Розглядаючи основний склад такого кримінального правопорушення, як незаконне полювання, слід зазначити, що положеннями ч. 1 ст. 248 КК України передбачено відповідальність за: 1) заподіяння істотної шкоди, що було наслідком порушення правил полювання; 2) здійснення незаконного полювання на об'єктах, що мають особливий статус (у заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду); 3) полювання на рідкісних, вразливих і зникаючих видів тваринного світу (звірів, птахів чи інших видів тваринного світу, що занесені до Червоної книги України).

Правила здійснення полювання як регламентованого законодавством виду людської діяльності та форми його порушення визначено Законом України «Про мисливське господарство та полювання». Основні заборони щодо порядку здійснення полювання (з метою раціонального використання мисливських тварин, охорони диких тварин, а також середовища їх перебування) стосуються: об'єкта полювання; часових меж полювання; місця здійснення полювання; знарядь і засобів полювання; способів полювання; наявності відповідного

дозволу на полювання тощо (ч. 1 ст. 20)¹. При цьому в Законі безпосередньо зазначено, що дії, закріплені в пунктах 1–8 ст. 20, відповідно до законодавства кваліфікуються як незаконне полювання.

Перша форма вчинення кримінального правопорушення невід'ємно пов'язана з настанням істотної шкоди як кримінально протиправного результату порушення правил полювання, саме тому порушення, що не супроводжується настанням зазначеної шкоди, кваліфікується за ст. 85 Кодексу України про адміністративні правопорушення². При цьому зазначений нормативний документ у ч. 1 ст. 85 містить вказівку на те, що порушення правил не повинно бути пов'язано: 1) з добуванням, знищенням або пораненням тварин; 2) із транспортуванням або перенесенням добутих тварин чи їх частин без відмітки цього факту в контрольній картці обліку добутої дичини; 3) з порушенням правил полювання та в дозволі на їх добування, а заподіяння шкоди тваринам розглядається як кваліфікуюча ознака цього адміністративного правопорушення.

Згідно з приміткою до ст. 248 КК України під істотною шкодою розуміється майнова шкода, що полягає у заподіянні матеріальних збитків. Вважається такою шкода, яка у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Шкода, заподіяна тваринному світу, визначається відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд» від 10 травня 2022 р. № 575³. Так, наприклад, свого часу полювання на козулю утворювало склад адміністративного правопорушення⁴, а добування дикої свині з

¹ Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000 № 1478-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14> (дата звернення: 15.07.2022).

² Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 15.07.2022).

³ Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 № 575 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2022-п> (дата звернення: 15.07.2022).

⁴ Постанова Дубровицького районного суду Рівненської обл. від 01.12.2021 : справа № 949/1475/21 // YOU CONTROL : сайт. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/101618066/> (дата звернення: 15.07.2022).

ембріонами поросят у кількості чотирьох штук розглядалося судовою практикою вже як кримінальне правопорушення¹.

Слід вказати, що згідно з абз. 3 п. 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 р. № 17 під істотною шкодою можуть розумітися: зникнення того чи іншого виду тварин у певній місцевості; знищення місць компактного проживання та розмноження звірів і птахів, їхніх жител, споруд; руйнування об'єктів природного середовища; знищення тварин, відтворення яких з урахуванням особливостей або чисельності того чи іншого виду (видів) пов'язане зі значними труднощами тощо².

Друга форма вчинення кримінального правопорушення, що розглядається, пов'язується з певним місцем полювання – в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду. Згідно зі ст. 3 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» до природно-заповідного фонду належать: природні території та об'єкти (природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища); штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва)³. Вже саме собою полювання навіть без настання наслідку у вигляді істотної шкоди утворює склад правопорушення.

У третій формі вчинення правопорушення визначальним є його специфічний предмет, адже йдеться про полювання на звірів, птахів чи інших видів тваринного світу, що занесені до Червоної книги України. Червона книга України є офіційним державним документом, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їх збереження і

¹ Вирок Іванківського районного суду Київської обл. від 25.02.2011 : справа № 1-43/2011 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/45618991> (дата звернення: 15.07.2022).

² Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : Постанова Верховного Суду України від 10.12.2004 № 17 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04> (дата звернення: 15.07.2022).

³ Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 15.07.2022).

відтворення (ст. 3 Закону України «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. № 3055-III)¹.

Кваліфікованими видами складу незаконного полювання є вчинення діяння або службовою особою з використанням службового становища, або за попередньою змовою групою осіб, або способом масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу, або з використанням транспортних засобів, або особою, раніше судимою за незаконне полювання.

Хоча незаконне полювання може мати як матеріальний (у випадку настання істотної шкоди), так і формальний (у випадку полювання в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду чи полювання на звірів, птахів чи інших видів тваринного світу, що занесені до Червоної книги України) склади, в їх основу закладено як порушення певних правил полювання, так і заподіяння шкоди чи створення загрози заподіяння шкоди предмету відносин – тваринам, що перебувають у стані природної волі. Від форми вчинення кримінального правопорушення залежить і механізм заподіяння шкоди, що має безпосередній вплив на визначення рівня суспільної небезпеки посягання. Як слушно вказує В. Я. Тацій, точне визначення предмета відносин і «механізму» злочинного впливу на нього сприяє з'ясуванню характеру і розміру заподіяної шкоди в результаті вчинення злочину, що має істотне значення для правильного застосування кримінального закону [4, с. 87].

Так, наприклад, у випадку порушення правил полювання, що виражалось в полюванні в заборонений час чи на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, має місце посягання на суспільні відносини щодо раціонального використання і відтворення тваринного світу суходолу, так би мовити, із середини, адже мисливець повинен бути обізнаний про час та умови полювання. Винний у таких випадках негативно ставиться до суспільних відносин, благ, цінностей, які поставлені під охорону. У випадку полювання без належного на те дозволу відбувається посягання ззовні, адже особа, не будучи включена у суспільні відносини, що регулюються певними правилами, посягає на існуючий порядок здійснення полювання.

Дослідження кримінально-правових ознак складу кримінального правопорушення незаконного полювання дозволяє зробити висновок, що поряд із загальними для всіх форм учинення кримінального правопорушення ознаками об'єктивної сторони (діяння у формі

¹ Про Червону книгу України : Закон України від 07.02.2002 № 3055-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14> (дата звернення: 15.07.2022).

порушення правил полювання) окрема увага повинна приділятися таким факультативним її ознакам, як місце та час учинення правопорушення, спосіб, знаряддя та засоби його вчинення. Зазначені факультативні ознаки набувають обов'язкового значення та стають невід'ємною складовою діяння у формі порушення правил полювання, в окремих випадках виступають основною ознакою для розмежування окремих складів кримінальних правопорушень. Про це цілком слушно зазначає і М. В. Господарець, який до обов'язкових характеристик полювання відносить: «... б) головні елементи полювання – пошук, вистежування, переслідування і добування (відстріл, відлов) диких звірів і птахів; 7) основні дії при полюванні – це відстріл, відлов, вистежування, переслідування, добування; 8) до полювання відноситься (ст. 12 Закону України «Про мисливське господарство та полювання») перебування осіб у межах мисливських угідь, зокрема на польових і лісових дорогах (крім доріг загального користування) при наявності: а) стрілецької зброї (зокрема лука, арбалета) або капкана та інших знарядь добування диких звірів і птахів; б) мисливського собаки або ловчого звіра чи птаха; в) продукції полювання; г) будь-якої зібраної розчохлаєної стрілецької зброї (зокрема лука, арбалета)» [5, с. 79].

Висновки

Отже, набуття порушенням правил полювання підвищеної небезпеки слід пов'язувати з конкретно визначеними в законі про кримінальну відповідальність кримінально значущими для кримінологічної характеристики ознаками: суспільно небезпечним наслідком, місцем і предметом, водночас присутність ознак спеціального суб'єкта, співучасті, способу і повторності, пов'язаної з попереднім засудженням винного, звісно за наявності ознак основного складу, виводять суспільно небезпечне діяння на рівень кримінального правопорушення, а у випадку наявності кваліфікованого його виду на рівень найтяжчої його форми – злочину.

Список бібліографічних посилань: 1. Фіалка М. Кримінологічна характеристика // Велика українська кримінологічна енциклопедія : у 2 т. / редкол.: В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : Факт, 2021. Т. 1. С. 770–771. 2. Калініна А. В. Злочинність іноземців та осіб без громадянства в Україні: кримінологічна характеристика і стратегія запобігання : монографія. Харків : Право, 2019. 303 с. 3. Кримінологія : підручник / Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін. ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 384 с. 4. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія. Харків : Право, 2016. 256 с. 5. Господарець М. Кримінальна відповідальність за незаконне полювання. *Jurnalul juridic national: teorie*

şi practică = Национальный юридический журнал: теория и практика. 2016. № 1/1. С. 78–81.

Надійшла до редколегії 20.07.2022

Прийнята до опублікування 02.08.2022

Horbunova K. V. Criminal law signs of illegal hunting as an element of criminological characteristics

The criminal law signs of illegal hunting, where the subject is the infliction of significant damage, which is the result of illegal hunting in nature reserves or other territories and objects of the nature reserve fund, hunting of animals, birds or other species of animals listed in the Red List books of Ukraine, the content of the violation of hunting rules, the forms of such violation, the social danger of illegal hunting, which is manifested in the uncontrolled and arbitrary extraction of animals, which destroys the balance in the general ecosystem of the natural environment have been studied.

The purpose of the study is to characterize and identify the normatively defined forms of the objective side of illegal hunting, their analysis and generalization, the characteristics of qualified types of illegal hunting, the implementation of criminological characteristics of this type of criminal offenses and the analysis of their determinative complex. The methods of the conducted research were chosen in view of its purpose and tasks and taking into account the features of the object and subject. The study is based on the dialectical method of cognition, which allowed to form an idea about the crime-forming features of this offense in their development and their relationship with other features of the offense, related categories and phenomena. The method of structural and systemic analysis made it possible to determine the place of norms on the procedure for hunting and its violation in the system of norms of the Criminal Code of Ukraine and norms defining the elements of such a procedure in the Law of Ukraine “On Hunting grounds and Hunting” dated February 22, 2000 No. 1478-III. The use of the dogmatic method made it possible to determine the existing approaches to determining the content and essence of hunting as a form of human activity, the formal-logical method – to determine the places of various (mandatory and optional) signs of a criminally illegal act in the system of elements of the legal composition of illegal hunting (Article 248 of the Criminal Code of Ukraine) and the content of separate categories, which define the forms of special use of the animal world by harvesting hunting animals.

The novelty of the research is the identification and formal definition of the crime-forming features of the objective side of the composition of the criminal offense of illegal hunting. The result of the study is that when investigating criminal offenses of this category, separate and special attention should be paid to optional features, such as the place, time of commission of the criminal offense, method, tools and means of its commission. Determining the optional features of criminal offenses of the specified category makes it possible to correctly distinguish the elements of crimes and distinguish them from the elements of other criminal offenses in practice.

Key words: illegal hunting, criminological characteristics, signs of a criminal offense, criminal offense, substantial damage.

